

Wioletta Kwiatkowska

ORCID iD: 0000-0001-8374-1370

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: wkwiatka@umk.pl

Małgorzata Skibińska

ORCID iD: 0000-0001-8972-7529

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, e-mail: gosiek@umk.pl

The Teacher's Presence in Online Learning Community

Obecność nauczyciela w internetowej społeczności uczącej się

<http://dx.doi.org/10.12775/PBE.2018.015>

Abstract

This paper reports the results of a survey study aimed at diagnosing the presence of teachers in the educational space of the Internet. The theoretical basis for the considerations are the assumptions of the pedagogy of place. It implies the ability to create new places of learning, including the world of the cyberspace, so often used by students. The question of the presence of the teacher on the Internet has become an important issue in pedagogical sciences, and in the wider field of social science. 182 Polish teachers from the Kuyavian-Pomeranian region participated in the described study. The obtained data allowed to indicate “Internet places” frequently visited by the surveyed teachers, to determine their interests for supplementing and updating their digital competences using forms of e-learning, for the cultural and creative activities and promoting their creations and exchange of experience on the Internet with particular emphasis on social media. The conclusions contain important premises for educational practice indicating the need to take pedagogical reflection by the teacher and to run concrete actions promoting humanistic values, to support students’ online activities, to make them aware of the importance of critical thinking and conscious and responsible publication of the content on the Internet. As it turns out, the surveyed teachers want to be present on

the Internet, use its resources and communication services; unfortunately, their involvement in the pedagogisation of the Internet space and the promotion of their own substantive and methodological achievements in the cyberspace is still minor.

Key words: teacher, social network, presence on the Internet, pedagogy of place, e-learning.

Wprowadzenie

Jedną z konsekwencji zmian cywilizacyjnych określanych mianem płynnej nowoczesności jest nowe jakościowo doświadczanie przestrzeni przez współczesnych ludzi. Tradycyjna przestrzeń straciła wiodące znaczenie w budowaniu tożsamości człowieka. Przestrzenie, w których realnie coraz częściej przychodzi nam żyć, istnieją w ruchu, w przemieszczeniach, w permanentnej zmianie, która minimalizuje szanse oswojania własnych miejsc¹. Słuszna wydaje się refleksja M. Foucaulta wskazująca fakt, że żyjemy w czasach nowego usytuowania w przestrzeni. Tempo i charakter zmian cywilizacyjnych XXI wieku (globalizacja i fragmentaryzacja, różnorodność, natychmiastowość, niejednoznaczność, niestabilność, nieprzewidywalność, nielinearność) refleksję tę urzeczywistniają i potęgują do granic możliwości.

W podjętych badaniach wiodącą kategorią znaczeniową jest heterotopia Michela Foucaulta, opisująca miejsca i przestrzenie, nasycone jakościowo, miejsca poza wszelkimi miejscami, odmienne od wszystkich miejsc, przeciwmiejsca. „Heterotopia znajduje się w pół drogi między oswojonym i znanym miejscem rzeczywistym (topos) a miejscem pozbawionym realnej przestrzeni, istniejącym jako byt wyobrażony, pomyślany (ou-topos). (...) Heterotopie mogą też mieć za zadanie tworzyć przestrzeń iluzji, która denuncjuje realną przestrzeń jako złudę, albo tworzyć w stosunku do naszego świata kompensację” (Czaja, 2013, s. 14–15). To nic innego jak osobista, mentalna reprezentacja miejsca z przestrzeni realnej. Zbliżoną próbę charakterystyki współczesnego sposobu doświadczania przestrzeni, jednak o pejoratywnym zabarwieniu, wyraził w koncepcji „nie-miejsca” Marc Augé, określając nie-miejsca jako te przestrzenie, które są antytezą domu, przestrzeni oswojonej, zorientowanej, mającej

---

¹ Bronisław Siemieniecki, podobnie jak Manuel Castells uważa, że mamy współcześnie do czynienia nie tyle z „przestrzenią miejsca”, co z „przestrzenią przepływu”, warunkowaną przez zmienność w interakcji, większą dynamizację i rozwój procesu komunikacyjnego. Ciało człowieka i zmysły poddaje się manipulacji. Następuje zmiana widzenia świata. Zob. Siemieniecki, 2012, s. 27–29.

swoją historię i pamięć. To przestrzenie przechodnie, „zamieszkane” jedynie przez krótki czas, przestrzenie anonimowe (por. *ibidem*).

Perspektywę teoretyczną przedstawionych badań stanowi pedagogika miejsca, opisująca dialektyczną relację „człowiek–przestrzeń/miejsce” jako znaczącą dla procesów uczenia się i rozwoju; tworzenia się tożsamości ludzkich, relacji społecznych, wspólnot/ruchów. Pedagogika miejsca dostarcza opisów doświadczenia uczenia się w różnych miejscach lub poprzez zmianę miejsc(a). Rozwijane są pytania dotyczące edukacyjnego potencjału miejsca, uczenia się „w” miejscu, „od” miejsca, „z” miejsca; a także projekty działań edukacyjnych/społecznych „na miejsce wrażliwych” (Mendel, 2006).

Badania auterek niniejszego tekstu koncentrowały się na aspekcie „oswajania” miejsc (nie-miejsc) w przestrzeni wirtualnej przez nauczycieli i wychowawców oraz nasycania tych miejsc wartościami, które uczeń mógłby zasymilować. W niniejszej pracy przyjęto rozumieć „internetowe miejsce” jako *osobistą, mentalną reprezentację miejsca konstruowaną w umyśle internauty w wyniku jego aktywności i podejmowanych działań, których rezultatem jest recepcja, generowanie i współdzielenie treści w Internecie. Treściom tym internauta nadaje osobiste znaczenie i wartość. Znaczące dla użytkownika internetowe miejsca są dla niego źródłem doświadczania wspólnoty myśli, uczuć i działań.*

Sieć – jako najbardziej emblematiczna heterotopia współczesności (rozległa, zwielokrotniona, usytuowana w przestrzeni wirtualnej, będąca w opozycji do przestrzeni realnej, por. *ibidem*, s. 19) to dziś, wydaje się, naturalny składnik środowiska życiowego współczesnej młodzieży (raport Information Behaviour of the Researcher of the Future, D. Tapscott, M. Prensky, M. Castells, J. P. Anchan, J. B. Horrigan i in.). Z tego właśnie względu nauczyciel swoją obecnością w sieci powinien wspierać i ukierunkowywać w miarę potrzeb internetową aktywność uczniów.

Czy nauczyciele są obecni w przestrzeni Internetu i jakie podejmują w niej działania na rzecz podnoszenia jej jakości edukacyjnej? Te pytania stały się katalizatorem próby podjęcia wysiłku poznawczego i szukania na nie odpowiedzi. Refleksja pedagogiczna w tym zakresie jest konieczna i niezwykle potrzebna. W literaturze podejmowane są wątki opisu dostępności i sposobu korzystania przez dzieci i młodzież z nowych mediów, społeczno-demograficznych uwarunkowań użytkowania przestrzeni Internetu oraz topografii miejsc korzystania z Internetu, jednak dostrzegalny jest brak odniesień do analizy obecności nauczyciela jako kreatora i współuczestnika procesu osvajania tych miejsc.

Wnioski z badań mogą stanowić znaczący wkład do teorii pedagogiki miejsca i pedagogiki mediów, przyczyniając się jednocześnie do wzbogacenia

dorobku myśli pedagogicznej. Z perspektywy rozwoju człowieka i społeczeństwa informacyjnego sprawą niezwykle ważną jest odpowiedź na pytanie o jakość obecności jego obywateli w przestrzeni Internetu. Pedagogiczna obecność nauczycieli w sieci i nasycanie przez nich internetowych miejsc odpowiednimi znaczeniami może wpływać na jakość osvajania ich przez uczniów i – pośrednio – na proces uczenia się i rozwoju, budowania tożsamości i relacji społecznych.

Podstawy metodologiczne własnych badań empirycznych

Podstawowym celem prowadzonych badań było zidentyfikowanie i opisanie cech obecności nauczycieli w wybranych miejscach Internetu oraz charakterystyka podejmowanych przez nich form aktywności wraz z motywami jej podejmowania. Kolejnym zamierzeniem badawczym było ustalenie stosunku nauczycieli do mediów społecznościowych i ich wykorzystania w praktyce edukacyjnej. Sformułowano następujące problemy badawcze:

1. Jakie są motywy korzystania z Internetu przez nauczycieli?
2. Co nauczyciele sądzą o własnej obecności w przestrzeni Internetu?
3. Jakie w percepcji badanych są ich umiejętności poruszania się w przestrzeni Internetu?
4. Jakie formy aktywności w Internecie podejmują nauczyciele?
5. Co nauczyciele sądzą o możliwości rozwijania swojej wiedzy i umiejętności w formie e-learningu?
6. Jakie obawy towarzyszą nauczycielom w związku z możliwością rozwijania swojej wiedzy i umiejętności w formie e-learningu?
7. Jaki jest stosunek nauczycieli do dzielenia się własną wiedzą na temat zagrożeń w Internecie z uczniami, jak i rodzicami?
8. Czy nauczyciele dostrzegają potencjał edukacyjny mediów społecznościowych?

Metodą doboru próby badawczej był dobór losowy. Wykorzystano w tym celu sondaż diagnostyczny. Posłużono się narzędziem badawczym, jakim jest elektroniczny formularz ankiety skierowanej do nauczycieli szkół podstawowych, gimnazjalnych i średnich województwa kujawsko-pomorskiego, których adresy dostępne są w bazie Kuratorium Oświaty w Bydgoszczy. Ostatecznie w badaniu wzięło udział 182 nauczycieli. W analizie uwzględniono tylko pełne dane uzyskane od 107 osób. Wśród ankietowanych było 88 kobiet, co stanowi 82%, i 19 mężczyzn, co daje prawie 18%. Pozyskano również dane dotyczące stażu pracy dydaktycznej. Jak się okazało, największy odsetek badanych osób

stanowili nauczyciele pracujący powyżej 15 lat (36%). Zbliżoną ilościowo grupę stanowili nauczyciele pracujący od 10–14 lat – tj. 30%. Kolejną grupę reprezentowali badani pracujący w zawodzie od 5–10 lat, stanowiąc 24%. Najmniej liczną grupę (10 osób) stanowili nauczyciele pracujący w szkole nie dłużej niż 5 lat. Spośród respondentów 86 osób (80%) miało wyższe wykształcenie, wyższe zawodowe zaś 21 osób (20%). Nikt z badanych nie miał średniego wykształcenia. Najwięcej osób zadeklarowało zatrudnienie na etacie nauczycielskim w szkole podstawowej (67 osób, co stanowi 62,6%), w dalszej kolejności pracujący w gimnazjum (21 osób, 19,6%) i szkole średniej (19 osób, 17,7%). Warto podkreślić, że na etapie analizowania zebranych danych i przygotowywania niniejszego raportu nie uwzględniono informacji metryczkowych, chcąc ukazać ogólny charakter obecności nauczycieli w internetowej społeczności uczących się. Niewątpliwie takie analizy zostaną przeprowadzone i zaprezentowane w kolejnej publikacji.

Taka formuła badania pozwala na sprawne przeprowadzenie masowego badania sondażowego, lecz niestety ze względu na brak reprezentatywności doboru próby nie może stanowić podstawy do generalizacji uzyskanych wniosków, a jedynie ma wartość poznawczą. Badanie pilotażowe zostało przeprowadzone wśród nauczycieli jednej ze szkół podstawowych, co służyło weryfikacji narzędzia badawczego oraz założonej procedury badawczej. Uwzględniając uwagi respondentów, dokonano korekty sformułowań treści oraz uzupełniono warianty odpowiedzi.

W badaniu zastosowano autorski kwestionariusz ankiety składający się z 25 pytań o charakterze zamkniętym i otwartym. Pytania odnosiły się między innymi do prób określenia cech uczestnictwa nauczycieli w przestrzeni Internetu, motywów, jakimi się w tym kierują, poczucia poziomu własnych kompetencji i sprawczości, który charakteryzował badanych. Kolejne jego części dotyczyły postawy wobec e-learningu pozwalającego na uzupełnienie wykształcenia lub samokształcenie, kontaktu i współpracy z rodzicami i uczniami przy wykorzystaniu Internetu, podejmowania działań na rzecz promocji wiedzy na temat zagrożeń w Internecie i dzielenia się nią z uczniami oraz rodzicami, by przestrzec i uwrażliwić na ich wpływ. Ostatnia część kwestionariusza odnosiła się do kreatywnych inicjatyw podejmowanych przez nauczycieli mogących mieć wpływ na motywację uczniów, a także starań na rzecz budowania uczniowskich społeczności internetowych.

Nauczyciel jako nadawca i odbiorca treści w wirtualnej przestrzeni edukacyjnej – analiza i interpretacja wyników badań

Okazuje się, że respondenci w przeważającym stopniu deklarują codzienne korzystanie z Internetu (codziennie – 90%; kilka razy w tygodniu – 6%; brak odpowiedzi – 4%), co może oznaczać, że są oni aktywnymi użytkownikami. Można stwierdzić, że obecnie Internet jest w zasięgu każdego nauczyciela i znaczenie może tu mieć przede wszystkim dobra wola i chęć skorzystania z możliwości, jakie oferuje użytkownikom. W raporcie „Kompetencje cyfrowe nauczycieli i wykorzystanie nowych mediów w szkolnictwie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym – diagnoza” (Jasiewicz, Batorski, Kisilowska, Mierzecka-Szczepańska, Luterek, 2013) można również odnaleźć podobne wskazania dotyczące wykorzystania potencjału edukacyjnego Internetu przez nauczycieli. Zdecydowana większość (ponad 80%) często lub codziennie korzysta z Internetu w celu wyszukiwania materiałów dydaktycznych w sieci, ale komunikacja sieciowa z uczniami i rodzicami jest bardzo słaba, a głównej tego przyczyny autorzy raportu upatrują w niskich kompetencjach cyfrowych nauczycieli.

Do czynników motywujących do korzystania z Internetu respondenci zaliczyli w największym stopniu (86%) poszukiwanie materiałów edukacyjnych (np. scenariusze zajęć, dokumentacja szkolna, prezentacje multimedialne, filmy instruktażowe, skrypty itp.); nieco niższy odsetek badanych poszukuje inspiracji (83%), następnym powodem jest potrzeba samodoskonalenia (66%) oraz poszukiwanie pomocy i wsparcia (49%). Najmniejszy odsetek respondentów wskazał chęć dzielenia się własnym doświadczeniem zawodowym lub życiowym (15%). Okazuje się, że wśród innych czynników motywujących znalazła się konieczność pracy z dziennikiem elektronicznym, sprawdzanie wiadomości e-mail, udział w szkoleniach on-line, webinarach, uzyskanie pełniejszych wiadomości, ciekawostek (11%). Wynika zatem, że badane osoby ograniczają się przede wszystkim do poszukiwania i pozyskiwania zasobów edukacyjnych, niewielu zaś publikuje i popularyzuje własną wiedzę i doświadczenie. Nasuwa się tu kilka pytań, mianowicie: z czego może to wynikać? Czy nauczyciele obawiają się ocen, opinii innych osób, a może brakuje im odpowiednich w tym zakresie umiejętności? Z pewnością warto poszukać odpowiedzi w kolejnych badaniach.

Respondenci zapytani o „internetowe miejsca” przez nich odwiedzane, przydatne w ich pracy zawodowej przywołali różnorodne przykłady. Zostały one przeanalizowane i pogrupowane w kilka kategorii, mianowicie: strony wydawnictw naukowych, ministerialne (urzędowe), tematyczne, usługi internetowe.

Można tu przywołać kilka przykładów:

- a) wydawnictwa: „PWN. Platforma Edukacyjna; Wydawnictwa Edukacyjne Wiking”, „opoka.org”, „poradnikzdrowie.pl”, „Operon”
- b) ministerialne (urzędowe): „rządowe centrum legislacji, Polskie towarzystwo psychologiczne”, „men.gov.pl”, „Strony Centrum Edukacji Obywatelskiej i kursy NAI”, <https://www.pedagogia.pl/>
- c) tematyczne: „Portal nauczycieli przedszkola; Boberkowy World”, „Scholaris – scholaris.pl, kursy dla nauczyciel, learning apps, kahoot, plickers, Blogi nauczycielskie, np. Superbelfrzy, zakrecony Belfer, polonista z pasją”, „Learning Apps, Kohoot, Quizizz, eTwinning”, „scratch, code”, „szkolenie https://onlinepd.ibo.org/ib_login/index.php dla nauczyciela.pl,
- d) usługi internetowe: „Vulcan – dziennik elektroniczny”, „wyszukiwania z Google, translator, słowniki on-line, wyszukiwarki grafiki, filmy edukacyjne”².

Przywołane zostały również, jako przykład, grupy na portalach: Facebook, YouTube, Pinterest. Co zaskakujące, niektórzy wymienili źródła wątpliwe jeśli idzie o jakość prezentowanych w nich treści, takie jak: Chomikuj.pl czy Wikipedia. Kilkukrotnie powtarzały się we wskazaniach nauczycieli portale internetowe, oparte na idei otwartej edukacji, czyniąc wybrane zasoby bardziej dostępnymi. Za przykład niech posłużą wymienione inicjatywy: „Wolne podręczniki”, „Wolne lektury”, „Otwórz książkę” itp. Ten fakt zasługuje na uwagę, w Polsce bowiem nadal wykorzystanie otwartych zasobów edukacyjnych jest marginalne.

Jak się okazuje, brak czasu nie jest barierą uniemożliwiającą nauczycielom korzystanie z Internetu (69%). Natomiast jako główną przeszkodę wskazano obawy przed zagrożeniami związanymi z użytkowaniem Internetu (23%) oraz koszty finansowe (4%). Tylko jedna osoba wskazała brak wiedzy i umiejętności cyfrowych. Nauczyciele pozytywnie oceniają swoją umiejętność poruszania się w przestrzeni Internetu (bardzo dobrze – 55%; dobrze – 33%; dostatecznie – 12%), choć niepokoi, że tylko połowa pedagogów wysoko ocenia własne kompetencje sieciowe. W obliczu tak szybkich zmian technologicznych nauczyciele powinni posiadać odpowiednią wiedzę na temat Internetu, umieć wspierać swoich uczniów w bezpiecznym korzystaniu z możliwości, jakie oferuje cyberprzestrzeń oraz przestrzec przed potencjalnymi zagrożeniami. Wielokrotnie teoretycy i badacze z obszaru pedagogiki medialnej podkreślają charakter działań

---

² Odpowiedzi respondentów zostały przytoczone w oryginalnej pisowni.

nauczycieli, którzy winni umieć rozpoznać, zrozumieć i rozwiązać problemy występujące nie tylko w świecie rzeczywistym, ale także w cyberprzestrzeni (zob. m.in. Miąso 2010, s. 203–204; Siemieniecka 2007; Siemieniecki, 2012; 2003; 2001; Andrzejewska, 2013, s. 13–18). Nauczyciele powinni umiejętnie przekazać potrzebne informacje swoim podopiecznym i uświadomić im destruktywny wpływ niektórych treści w sieci. Czy posiadają oni kompetencje w tym zakresie? Sami badani deklarują, że posiadają taką wiedzę i umiejętności oraz dzielą się nią z uczniami, by ich przestrzec i uświadomić negatywne skutki pracy w sieci (tak – 86%; nie – 9%; brak odpowiedzi – 5%). Jednak należy zaznaczyć, że otrzymany wynik uzyskano na podstawie deklaracji nauczycieli, zatem wymaga weryfikacji w formie dalszych badań.

Powstają nowe rozwiązania technologiczne sprzyjające rozwojowi osobistemu nauczyciela, bez konieczności przemieszczania się oraz ponoszenia dodatkowych kosztów. Przeważająca większość badanych potwierdziła, że jest zainteresowana rozwijaniem swojej wiedzy i umiejętności w formie e-learningu (tak – 81%; nie – 18%; brak odpowiedzi – 1%). Można stwierdzić, że pedagodzy mają pozytywne nastawienie do tej formy edukacji i byłiby gotowi podjąć naukę. Ważne zadanie stoi zatem przed uczelniami wyższymi, które mogłyby odpowiedzieć na te potrzeby i zaoferować nauczycielom szkolnym studia podyplomowe, szkolenia, kursy w formie e-learningu pozwalające uzupełnić lub poszerzyć ich kompetencje oraz kwalifikacje. Respondenci widzą w e-learningu szereg zalet, do których zaliczają między innymi: niezależność czasu i przestrzeni – 79%; dostęp do materiałów edukacyjnych 76%; możliwość rozwijania swoich zainteresowań – 62%; personalizację uczenia się – 30%. Ponadto niewielki odsetek respondentów kieruje się wygodą i możliwością dzielenia się własną wiedzą z nauczycielami na całym świecie (6%). Można stwierdzić, że warunki organizacyjne kształcenia on-line pozwalające na dogodne łączenie nauki z obowiązkami osobistymi i zawodowymi oraz dostęp do zasobów kursów e-learningowych decydują o wyborze tej formy kształcenia przez nauczycieli.

Największy odsetek badanych wskazuje problem braku bezpośredniego kontaktu z prowadzącym jako istotne ograniczenie, które charakteryzuje e-learning (36%). Nieco mniejszy odsetek respondentów będący konsekwencją poprzedniego to brak osobistych relacji z innymi członkami grupy (32%). Najmniejsza liczba respondentów wskazuje niską motywację (24%) oraz niedostateczne umiejętności cyfrowe (8%). Ważny w procesie uczenia okazuje się czynnik społeczny/ludzki, wobec tego kluczowe byłyby działania sprzyjające tworzeniu społeczności uczących się w e-learningu.

ningu na rzecz podtrzymywania przyjaznych relacji i kontaktu między jego uczestnikami.

Nauczyciele, poza obszarem kształcenia się, w przestrzeni Internetu w przeważającym stopniu poszukują informacji przydatnych w ich pracy zawodowej (94%), a także w życiu codziennym (82%). Wskazują korzystanie z usług internetowych typu: bankowość, e-zakupy (85%), komunikowanie się z innymi osobami (67,5%), a także używanie Internetu w celach rozrywkowych (64%). Znacznie niższy odsetek badanych wyraża chęć dzielenia się wiedzą (24%), doświadczeniem i umiejętnościami (29%), publikacji autorskich materiałów edukacyjnych (17%) oraz własną opinią (14%). Najmniej osób zadeklarowało własną aktywność w Sieci – promocję siebie (6%). Kilka osób przyznało, że są aktywne na blogach, Facebooku, e-dzienniku (5%), jednak ich działania mają charakter prywatny.

Spośród kulturowych aktywności i działań twórczych podejmowanych w przestrzeni Internetu respondenci opowiedzieli się w przeważającym stopniu za obecnością na portalach o charakterze kulturowym i oświatowym (56%). Znacznie mniejszy odsetek wybrał promocję wydarzeń o charakterze kulturowym i oświatowym (7%) oraz prezentację własnej twórczości, np. tekst, muzyka, obraz (7%). Co ciekawe, aż 30% respondentów nie podejmuje w ogóle aktywności o takim charakterze, co wskazuje na pewnego rodzaju zaniedbanie tego obszaru edukacji. Zastanawiające są przyczyny takiego stanu rzeczy. Być może wynika to z braku czasu, a może braku kompetencji cyfrowych. Można stwierdzić, że nauczyciele nie dostrzegają potrzeby prezentacji własnego potencjału w sferze kulturotwórczej i możliwości wykorzystania w tym celu Internetu.

Nauczyciele zdecydowanie dostrzegają swoje „miejsce” w wirtualnej przestrzeni edukacyjnej (68%). Jednakże można odnotować również odpowiedzi przeczące temu (nie – 31%, brak odpowiedzi – 1%), co może świadczyć o niepodejmowaniu aktywności w tym zakresie. Badani, którzy dostrzegają „miejsce” dla nauczyciela w wirtualnej przestrzeni, zostali poproszeni również o jego charakterystykę. Jak się okazuje, pedagodzy widzą siebie jako osoby motywujące i wspierające uczniów w ich procesie uczenia się, mające kontakt z rodzicami, a także niosące pomoc w trudnościach edukacyjnych i wychowawczych. Ich miejscami internetowymi są dziennik elektroniczny, portale dla nauczycieli, DropBox, kontakty na Skype’ie, Messengerze, grupy społeczne, np. na Facebooku, gdzie mogą dzielić się doświadczeniem, radzić, szukać inspiracji.

Trafnie przez jednego z respondentów powinność nauczyciela została ujęta jako:

weryfikacja przydatności treści, wskazywanie uczniom sposobów twórczego wykorzystania zasobów Internetu, kształtowanie umiejętności samodzielnego wyszukiwania informacji i uczenia się, pomoc w rozpoznawaniu fake news.

Internet jest miejscem publikacji własnych wytworów, wymiany doświadczeń. Warto przytoczyć jedną z wypowiedzi:

Nauczyciel może zamieszczać swoje scenariusze, konspekty, karty pracy, pomysły na nietuzinkowe lekcje, może weryfikować osiągnięcia swoich uczniów z innymi, angażować się w projekty ogólnopolskie itp.

Badani widzą potrzebę kontaktu z uczniem np. przez:

portale społecznościowe, komunikatory, fora tematyczne. Tak, by uczeń nie był pozostawiony jedynie z samymi materiałami do nauki; Przy pomocy komunikatora społecznościowego informowanie rodziców o spotkaniach, ale także o relacjach z wydarzeń klasowych, postowanie zdjęć z wyjazdów klasy.

Dla niektórych nauczycieli takim miejscem jest posiadana przez szkołę strona WWW, co pozwala na promowanie jej działań, zadań edukacyjnych i wychowawczych itp. Badani uważają, że:

Internet najlepiej i najszybciej przemawia do ucznia, wychowanka i tutaj nauczyciel może zyskać będąc obecnym w tej wirtualnej przestrzeni.

Dla niektórych to okazja do „nabierania nowych doświadczeń i umiejętności, aby sprostać uczniowi, który jest otoczony przez tzw. nowe media”, a także „wymiany umiejętności, zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, komunikacji, rozwijania własnej kreatywności itp.”. Istotne jest inicjowanie i angażowanie się w kontakt z uczniami przy wykorzystaniu internetowych usług komunikacyjnych. Nauczyciele podkreślają również, że: „język Internetu jest tak naturalny dla młodzieży, że aby móc prowadzić z nią dialog, trzeba tego języka używać”.

Badani dostrzegają też ograniczenia, które związane są z brakiem bezpośredniego kontaktu z uczniami przez Internet. To przekonanie odzwierciedla następująca wypowiedź:

Dzielenie się wiedzą, swoim dorobkiem, ale jest to bardzo ograniczone nauczanie, w realu uczymy żywego człowieka tu i teraz.

Faktyczny wpływ na kształtowanie młodych ludzi, ich postaw jest możliwy, w ich opinii, przede wszystkim w warunkach rzeczywistego kontaktu.

Jak się okazuje, zbliżony odsetek badanych współpracuje z innymi profesjonalistami przez Internet (56%), jak i nie deklaruje takiej aktywności (44%). Wynika z tego, że niektórzy wskazują na zdolność i chęć uczenia się od innych oraz nauczania innych. Aby uczyć uczniów współpracy, wspólnego rozwiązywania problemów, najpierw samemu warto tego doświadczyć i widzieć w tym wartość i potencjał.

Większość respondentów przyznała, że w swojej pracy dydaktycznej i wychowawczej wykorzystuje internetowe zasoby multimedialne z pożytkiem dla swoich uczniów (tak – 86%); nie – 10%; brak odpowiedzi – 4%), co wydaje się świadczyć o ich zainteresowaniu i oceną przydatności materiałów dostępnych w Internecie. Nauczyciele chętnie sięgają po prezentacje multimedialne, słowniki i encyklopedie internetowe, materiały ze stron internetowych wydawnictw, gry i zabawy edukacyjne, lekcje do tablicy interaktywnej itp. Za przykład niech posłużą wybrane wskazania:

scratch.mit.edu, sumopaint.com, dzieckowsieci.fdn.pl/owce-w-sieci, www.321internet.pl/code.org”; „mapy i atlasy multimedialne, reprodukcje dzieł sztuki, filmy dydaktyczne, filmy dokumentalne, prezentacje multimedialne; nagrywam filmy z utworami, które później chórzyści ćwiczą w swoim domu; korzystam z prezentacji multimedialnych, które urozmaicają lekcje; korzystam z map google, żeby przenosić się do innych krajów itp.;

kursy e-learningowe, etwinning, scenariusze lekcji, e-podręczniki, LearningApps”.

Interesującym zagadnieniem była również kwestia, czy w projektowaniu swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciele planują cyfrową współpracę z rodzicami. Twierdzącej odpowiedzi udzieliło aż 88% badanych, zaprzeczyło temu jedynie 8% osób, a 4% wstrzymało się od odpowiedzi. W kontakcie z rodzicami badani nauczyciele opowiedzieli się za wykorzystywaniem nowoczesnych technologii (tak – 87%; nie – 8%; brak odpowiedzi – 5%), ponieważ jest to wygodny i szybki sposób na przekazywanie wiadomości i dopełnienie kontaktu bezpośredniego. Warto zwrócić uwagę, że atutem takiej aktywności nauczycielskiej jest większa dostępność dla rodziców, a także okazja do nawiązywania współpracy.

Respondenci zostali również zapytani o stosowanie nowoczesnych technologii komunikacji dla rozwijania w uczących się, wychowankach umiejętności

współpracy, wspierania interakcji. W tym przypadku rozkład wyników jest nieco inny, mianowicie odpowiedź twierdzącą wybrało prawie 78%, przeczącą zaś aż 18% badanych, 4% nie udzieliło odpowiedzi. Można zatem przypuszczać, że dydaktycy w mniejszym stopniu angażują się w kontakt z uczniem przy wykorzystaniu technologii informacyjno-komunikacyjnej poza szkołą i podejmowanie działań zmierzających do rozwijania współpracy między uczniami. Trudno tu doszukiwać się uzasadnienia, respondentów bowiem o to nie proszono. Można ewentualnie przypuszczać, że może to wynikać z różnych czynników, np. braku czasu, braku chęci i motywacji do dodatkowej pracy, braku umiejętności cyfrowych itp.

Pocieszający jest fakt, że badani nauczyciele wykorzystują własną wiedzę na temat zagrożeń w Internecie i dzielą się nią z uczniami, by ich przestrzec i uświadomić negatywne skutki pracy w sieci (tak – 86%; nie – 9%; brak odpowiedzi – 5%). Uwidacznia się tu wyraźnie rola nauczyciela nie tylko jako dydaktyka, ale i wychowawcy. Istotne było pytanie, czy nauczyciele wykorzystują własną wiedzę na temat zagrożeń w Internecie i dzielą się nią z rodzicami np. podczas zebrań rodzicielskich, by wskazać zagrożenia i możliwe sposoby ich przeciwdziałania. Okazało się, że odpowiedź twierdzącą zaznaczyło 74% respondentów, przeczącą zaś 5%. Zastanawiające jest, że aż 21% nie udzieliło odpowiedzi na powyższe pytanie. Istnieje możliwość, że ten odsetek nauczycieli nie pełni funkcji wychowawcy klasy i tym samym nie czuje odpowiedzialności za pedagogizację medialną rodziców uczniów, co warto byłoby zweryfikować w dalszych badaniach.

Jak wynika z raportu „Nastolatki 3.0” (Wrońska, Borkowska, 2017), który podsumowuje ogólnopolskie badania młodzieży zrealizowane w 2016 roku, nastolatki wykazują się szczególnie intensywną aktywnością w cyberprzestrzeni. Ich obecność w sieci wydaje się naturalna, aż 93,4% badanych codziennie korzysta z Internetu, wykorzystując go głównie do celów towarzyskich i rozrywkowych. Również media społecznościowe stanowią istotny element życia współczesnych uczniów. 94,6% badanych nastolatków deklaruje posiadanie profilu w serwisie społecznościowym, za pośrednictwem którego komunikuje się i utrzymuje relacje społeczne z rówieśnikami. Jednak Internet jest też dla uczniów narzędziem pomocnym w nauce. 79,7% badanych nastolatków stale wykorzystuje sieć do odrabiania lekcji, 64,8% do poszerzania wiedzy szkolnej, a 45,7% do przygotowywania się do sprawdzianów. Młodzież jednak nie zawsze wie, gdzie szukać rzetelnej wiedzy i wartościowych materiałów. Jak wynika z raportu, cyfrowe kompetencje nastolatków są rezultatem samouctwa, a kontrola i wsparcie ze strony dorosłych praktycznie nie istnieje (ibidem).

Można zatem wnioskować, że istnieje potrzeba nasycania przestrzeni Internetu wartościami edukacyjnymi i wykorzystywania potencjału cyberprzestrzeni do wspierania procesu uczenia się młodzieży. Liczne badania (Piotrowski, 2015; Al-rahmi, Othman, Yusuf, 2015; Drašković, Korper, Kilian-Yasin, 2017) wskazują, że media społecznościowe, tak chętnie używane przez uczniów, mają potencjał jako narzędzie edukacyjne, szczególnie w obszarze motywacji i poziomu uczestnictwa w zajęciach. Jednak ich efektywność zależy od poziomu interakcji zarówno uczących się, jak i nauczycieli.

Większość nauczycieli, sondowanych w niniejszym badaniu, deklaruje swoją aktywność w Internecie społecznościowym w celach prywatnych (64%), wskazując przede wszystkim użytkowanie takich serwisów jak Facebook – 55%, YouTube – 22%, w mniejszym stopniu Instagram – 9%, blogosfera – 6%, Snapchat – 4% lub Twitter – 4%. Nikt z badanych nie zadeklarował wykorzystywania Wiki, co może świadczyć o znacznie mniejszej popularności tej technologii w edukacji.

Kolejne pytanie odnosiło się do aktywności zawodowej nauczycieli w Internecie społecznościowym. Aż 52% zaprzeczyło takim działaniom. Ci, którzy wskazali aktywność o takim charakterze, korzystali przede wszystkim z takich miejsc internetowych, jak: Facebook – 33%, YouTube – 12%, blogi – 3%. Osoby, które przyznały, że są obecne w Internecie społecznościowym, korzystają z niego codziennie – 42%, kilka razy w tygodniu – 14%, raz w tygodniu – 4%, rzadziej – 13%. Aż 27% wstrzymało się z udzieleniem odpowiedzi.

Ze wskazań wynika, że prawie 55% ankietowanych w społecznościowym Internecie kreuje przestrzeń edukacyjną motywującą uczniów do aktywności, a nieco niższy odsetek badanych (45%) temu przeczy. Badani potwierdzający taki charakter aktywności przyznają również, że udzielają sobie wzajemnej pomocy (34%), wspólnie pracują (20%), dzielą się wiedzą i doświadczeniem (20%), publikują własną twórczość (16%), biorą udział w dyskusji (10%). Z badania wynika jednak, że nauczyciele nie podejmują starań na rzecz budowania uczniowskich społeczności w Internecie (93%). Zaledwie 7% potwierdziło taką aktywność, podając następujące przykłady:

„założenie klasowej grupy na Facebooku, do której mają dostęp tylko moi uczniowie i ich rodzice”; „wspólne działania społecznościowe”; „Prowadzę fanpage szkoły”; „prowadzenie przez uczniów bloga klasowego jako formy kroniki klasowej”; „samorząd uczniowski”; „administrowanie profilem szkoły na fb, zamieszczanie informacji, informowanie o akcjach i promowanie ich”; „prowadzę profil chóralski, który skupia chórzystów, ich rodziców i rodziny; zamieszczam tam filmy

z występów i zdjęcia, co pozwala na wspólne przeżywanie występów, ułatwia to kontakt z rodzicami itp.”

Coraz większą popularnością cieszą się inicjatywy podejmowane przez uczniów w Internecie zrzeszające ich jako grupy internetowe – nauczyciele powinni włączać się w te pomysły, wspierać ich działania, propagować wspólnie z nimi ważne idee. Kluczowe znaczenie może mieć obecność nauczyciela, bycie razem, wspólne zaangażowanie, wsparcie oraz odczuwana satysfakcja z udanego przedsięwzięcia.

Przypuszczać można, że część nauczycieli dostrzega potencjał edukacyjny cyberprzestrzeni i samych mediów społecznościowych, próbując nieśmiało włączać go do własnej praktyki pedagogicznej, jednak wydaje się, że nie robi tego w sposób planowy i świadomy. Może to wynikać z braku czasu, motywacji lub przygotowania metodycznego oraz świadomości mniejszych kompetencji cyfrowych w porównaniu z uczniem.

Podsumowanie i dyskusja

Nieustanny rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych przyczynia się do zmian także w obszarze edukacji, oferując nowe perspektywy i rozwiązania uczniom, jak i ich wychowawcom. Aktywność nauczyciela nie ogranicza się wyłącznie do działań dydaktycznych w warunkach stacjonarnych, ale przekracza granice czasu i przestrzeni, odkrywając potencjał nowych „miejsc”. Dobrze, by te miejsca „oswajali” nie tylko młodzi ludzie, ale również wychowawcy, pedagodzy, dorośli, promujący i pielęgnujący wartości edukacyjne i nową kulturę uczenia się, zmieniając jakość cyberprzestrzeni i zdobywanych w niej doświadczeń. Nauczyciele, dzieląc się własną wiedzą i doświadczeniem, mogą doskonalić potencjał internetowej społeczności na rzecz współpracy w uczeniu się. Może to być też szansa na odbudowanie autorytetu w zawodzie nauczyciela i szacunku do jego samego.

W nawiązaniu do postawionych we wstępie problemów badawczych należy zauważyć, że:

1. Większość nauczycieli codziennie korzysta z Internetu, by poszukiwać materiałów edukacyjnych, inspiracji, samodoskonalić się oraz poszukiwać pomocy i wsparcia. Najmniejszy odsetek respondentów wskazał chęć dzielenia się własnym doświadczeniem zawodowym lub życiowym.
2. Jak się okazuje, pedagodzy widzą siebie jako osoby motywujące i wspierające uczniów w ich procesie uczenia się, mające kontakt z ro-

dzicami, a także niosące pomoc w trudnościach edukacyjnych i wychowawczych, choć pozyskane odpowiedzi na kolejne pytania ankiety nie pozwalają na uogólnienie samooceny nauczycieli na całą grupę badanych osób.

3. Większość nauczycieli pozytywnie ocenia swoją umiejętność poruszania się w przestrzeni Internetu, jednak tylko połowa z nich wysoko ocenia własne kompetencje sieciowe.
4. Nauczyciele, poza obszarem kształcenia się, w przestrzeni Internetu w przeważającym stopniu poszukują informacji przydatnych w ich pracy zawodowej i życiu codziennym. Korzystają chętnie z usług internetowych typu: bankowość, e-zakupy, komunikowanie się z innymi osobami, a także używają Internetu w celach rozrywkowych. Znacznie niższy odsetek badanych wyraża chęć dzielenia się wiedzą, doświadczeniem i umiejętnościami oraz własną opinią.
5. Można stwierdzić, że pedagodzy mają pozytywne nastawienie do edukacji w formie e-learningu i są zainteresowani rozwijaniem swojej wiedzy i umiejętności w ten sposób.
6. **Wśród najczęstszych obaw towarzyszących nauczycielom w związku z możliwością rozwijania swojej wiedzy i umiejętności w formie e-learningu** wymieniano problem braku bezpośredniego kontaktu z prowadzącym i brak osobistych relacji z innymi członkami grupy oraz, w mniejszym stopniu, niską motywację do uczenia się w tej formie kształcenia.
7. **Większość** badanych nauczycieli deklaruje, że wykorzystuje własną wiedzę na temat zagrożeń w Internecie i dzieli się nią z uczniami, rzadziej z ich rodzicami, by uświadamiać i przestrzegać przed negatywnymi skutkami pracy w sieci.
8. Część nauczycieli dostrzega potencjał edukacyjny cyberprzestrzeni i samych mediów społecznościowych, jednak w niewielkim stopniu włącza go do własnej praktyki pedagogicznej.

Przedstawione wyniki sondażowe sugerują, że nauczyciele biorący udział w badaniu chcą być obecni i wspierać swoich uczniów w poczynaniach podejmowanych w przestrzeni Internetu. Wyrażają swą gotowość do korzystania z e-edukacji na rzecz udoskonalania własnego warsztatu pracy dydaktycznej, jak i samorozwoju. Ogromną szansę mieliby zwłaszcza nauczyciele z małych ośrodków, którzy musieliby dojeżdżać na zajęcia. Oferta polskich uczelni jest w tym względzie dość uboga i niewystarczająca.

Internet służy badanym nauczycielom w głównej mierze jako jedno ze źródeł informacji, nieliczni publikują w niej swoje autorskie materiały dydaktyczne, wiadomości i korzystają z komunikacyjnych usług internetowych.

Internet otwiera przed nauczycielami nowe obszary aktywności edukacyjnej, kulturalnej, a także społecznej. W tym obszarze niezwykle potencjał oferuje szczególnie Internet społecznościowy, z którego nauczyciele korzystają jednak w głównej mierze do celów prywatnych. Natomiast korzystanie z mediów społecznościowych może być także okazją do nowych doświadczeń i zainteresowań edukacyjnych. Zaprezentowane wyniki badań ukazują optymistyczny obraz nauczycieli jako osób starających się korzystać z zasobów cyberprzestrzeni, pozytywnie ustosunkowanych do rozwiązań technologicznych, a także świadomych zagrożeń z nimi związanych. Niestety tylko nieliczna część badanych przejawia postawę twórczą, szczególnie w obszarze edukacji, co wymagałoby od nich zwiększonego zaangażowania i wysiłku na rzecz kreowania edukacyjnych miejsc w Internecie zarówno w obszarze kreowania treści, jak i budowania wspólnoty uczącej się. Należy jednak zaznaczyć, że wymienione aktywności są niezwykle trudnym wyzwaniem, wymagającym dużego nakładu czasu, intelektu, cierpliwości, systematyczności, kompetencji cyfrowych oraz niezwyklej mądrości pedagogicznej, co przy obecnym obciążeniu i wynagrodzeniu nauczycieli wydaje się wyzwaniem o charakterze misyjnym. Warto jednak podejmować jakiegokolwiek wysiłki na rzecz pedagogizacji sieci i wspomaganie uczniów w mądrym doświadczaniu internetowych miejsc. Warto po prostu być obok, by wspólne doświadczanie i dialog oraz ewentualne błędy uczniów i własne przekuć na wartości i umiejętności budujące kompetencje cyfrowe.

Doświadczanie przestrzeni Internetu w kontekście edukacyjnym stanowi poniekąd dla nauczycieli osobiste i zawodowe wyzwania, wymagające odpowiedniego przygotowania. Zachodzi zatem potrzeba profesjonalnego wsparcia i oferty szkoleń dla nauczycieli, które mają niezwykle istotne znaczenie dla ich bycia i zaangażowania w przestrzeni Internetu.

Bibliografia

- Al-Rahmi, W. M., Othman, M. S., Yusuf, L. M. (2015). Using Social Media for Research: The Role of Interactivity, Collaborative Learning, and Engagement on the Performance of Students in Malaysian Post-Secondary Institutes, *Mediterranean Journal of Social Sciences*, vol. 6, nr 5, s. 536–546, DOI: <http://www.mcseser.org/journal/index.php/mjss/article/view/7675>.

- Anchan, J. P., Halli, S. S. (2003). *Exploring the Role of the Internet in Global Education*, Lewiston, New York: Edwin Mellen Press.
- Castells, M. (2010). *Spoleczeństwo sieci*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN
- Czaja, D. (2013). *Inne przestrzenie, inne miejsca. Mapy i terytoria*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
- Drašković, N., Korper, A. K., Kilian-Yasin, K. (2017). Student attitudes toward use of social media in the learning process: A comparative study of Croatian and German students, *International Journal of Management Cases*, 19(2), http://bib.irb.hr/datoteka/858735.Draskovic_Kustrak_Kilian_Yasin_IJMC_19.2.pdf.
- Foucault, M. (1984). Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias, *Architecture /Mouvement/ Continuité*, translated from the French by Jay Miskowiec "Des Espace Autres," <http://web.mit.edu/allanmc/www/foucault1.pdf>.
- Horrigan, J. B. (2006). The Internet as a Resource for News and Information about Science, http://www.pewinternet.org/files/old-media/Files/Reports/2006/PIP_Exploratorium_Science.pdf.
- Williams, P., Rowlands, I. (2007). *Information behaviour of the researcher of the future – a CIBER briefing paper*, London: University College London (UCL), s. 29, http://www.jisc.ac.uk/media/documents/programmes/reppres/gg_final_keynote_11012008.pdf.
- Jasiewicz, J., Batorski, D., Kisilowska, M., Mierzecka-Szczepańska, A., Luterek, M. (2013). *Nowe media w polskiej szkole. Wyniki badań*, projekt zrealizowany przez Polskie Bractwo Kawalerów Gutenberga, *Kompetencje cyfrowe nauczycieli i wykorzystanie nowych mediów w szkolnictwie podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym – diagnoza*. http://www.regionalneobserwatoriumkultury.pl/tl_files/olek/Nowe%20media%20w%20polskiej%20szkole%20-%20wyniki%20bada.pdf.
- Mendel, M. (red.) (2006). *Pedagogika miejsca*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Piotrowski, Ch. (2015). Emerging research on social media use in education: a study of dissertations, *Research in Higher Education Journal*, vol. 27, <http://www.aabri.com/manuscripts/142097.pdf>.
- Premsky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants – A New Way To Look At Ourselves and Our Kids. *On the Horizon*, vol. 9 nr 5, s. 1–6, <https://doi.org/10.1108/10748120110424816>.
- Premsky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They Really Think Differently? *On the Horizon*, vol. 9, nr 6, s. 1–6, <https://doi.org/10.1108/10748120110424843>.
- Siemieniecka, D., Siemińska-Łosko, A. (red.) (2007). *Technologia informacyjna w pracy dydaktycznej i innowacyjnej nauczyciela*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

ORYGINALNE ARTYKUŁY BADAWCZE

- Siemieniecki, B. (2012). Rzeczywistość wirtualna a edukacja (s. 11-31). W: T. Lewowicki, B. Siemieniecki (red.), *Cyberprzestrzeń i edukacja*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Siemieniecki, B. (2003). *Technologia informacyjna w polskiej szkole: stan i zadania*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Soja, E. W. (2002). Thirdspace: expanding the scope the geographical imagination (s. 13–30). W: A. Read (red.), *Architecturally Speaking: Practices of Art, Architecture, and the Everyday*, London – New York: Taylor & Francis Routledge e-Library.
- Tapscott, D. (2010). *Cyfrowa dorosłość. Jak pokolenie sieci zmienia nasz świat*. Warszawa: WAIP.
- Wrońska, A., Borkowska, A. (2017). Co młodzież robi w Sieci? Wyniki badań „Nastolatki 3.0”. *Serwis Informacyjny UZALEŻNIENIA*, nr 79 (3/2017), <http://siu.praesterno.pl/artukul/570>.